

սուի, որ ազգային հարստութեան հետ պէտք չէ շփոթել. վասն զի ազգային հարստութիւն ըսելով ազգին բոլոր ունեցածը կ'իմացուի, իսկ ազգային ինչք ըսելով՝ ազգին հարստութեան միայն ան մասը որ բերք հանելու, այսինքն իրեք տեսակ ճարտարութեան կը գործածուի: Այդ մը որչափ աւելի ճարտարութեանց ետեւէ իյնայ, իր ինչքը կը շատցնէ. որչափ ինչքը շատնայ, ճարտարութիւնները ծաղկեցնելու միջոցները կը բազմանան, և ազգային հարստութիւնը կ'աւելնայ, որով ընկերութիւնն ալ երթալով աւելի երջանիկ կ'ըլլայ:

Հ. Տ. Թ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԽՈՒՐԴ:

ԽՆՈՒՐԴԸ՝ գրեթէ ամէն տեղ կը գտնուի, բայց զարմանալի յատկութիւններովը սակաւագիւտ կենդանեաց մէկը կրնայ սեպուիլ: Արմնոյն ձևը կոշտ է, մորթը կակուղ, առջևի ոտուրները կամ թաթերը այնպէս կարճ որ քայլելու ատենը գետնին երեսէն գրեթէ կը սողայ. պոչն ալ խիստ կարճ է, և աչուրները անանկ մանր որ կարծես թէ ամենեւին աչք չունի. դունչը խոզու կրնա ճրթին նման. ականջն ալ սաստիկ սուր:

Խլուրդին բնակութիւնը գետնի տակ է, և իրեն բոյնը շատ վարպետութեամբ շինած: Ասան զի նախ գլխովն ու թաթերովը հողը դէպ'ի վեր կը հրէ գրմբեթաձև կը բարձրացնէ՝ տեղ տեղ ամբութեան համար սիւնի պէս կտորներ թողլով. ետքը ան հողը կը կոխէ կը ծեծէ, արմատներով ու խոտերով կը զանգէ, ու ներսի կողմէն անանկ կը պնդացնէ որ ջուրը ներս չանցնիր: Ան գմբեթին տակը պզտիկ բլրակ մը կը շինէ, անոր վրայ ալ խոտեր ու տերև-

ներ շարելով՝ իր ձագերուն համար անկողին կը պատրաստէ: Խլուրդին չորս դիէն ծակեր կան բացուած դէպ'ի վար, ան ծակերէն այլ և այլ ստորերկրեայ ճամբաներով կ'երթայ մայրը ձագերուն կերակուր բերելու. և աս ճամբաներն ալ գոց ու ծեծած են, ամէն մէկուն երկայնքը տասուերկու տասուիրեք քայլ, և ամէնն ալ շառաւիղի պէս մէջտեղի բոյնէն դէպ'ի չորս դիէն կը բաժնուին: Խլուրդնայ թէ աս յատկութիւններուն համար շատ գեղեցիկ յարմարեր է իրեն մեր լեզուին մէջ խլուրդ անունը, որովհետեւ խլուրդ ջրի ճամբայ կամ որ և իցէ խողովակի պէս անցք ըսել է, և խլուրդը այսպիսի ճամբաներ կը բանայ՝ հողերը խլուրդ: Ինչ աս ճամբաներուն մէջ և թէ բոյնին տակը տեսակ տեսակ սոխեր ու արմատներ կը պահէ խլուրդը իբրեւ պաշար. ուստի խիստ քիչ անգամ գետնին տակէն դուրս կ'ելլէ, ան ալ բոյնէն շատ հեռու. և զինքը ձագերովը բռնելու համար՝ պէտք է բոյնին չորս բոլորէն ճամբաները կրտրել որ փախչելու տեղ չունենայ. միայն թէ իրեք չորս հոգի մէկտեղ պիտի աշխատին փորելու որ խլուրդը չկարենայ փախչիլ, վասն զի պզտիկ ձայն մը առնելուն պէս կը ձգէ կը փախչի:

Խլուրդները սովորաբար երկերկուք կը բնակին, հանգիստ կեանք մը կ'անցընեն, ու իրենց բոյնը ամենեւին չեն փոխեր՝ բայց եթէ երբոր փլէի և կամ ջուր կոխէ: Աւելի այնպիսի տեղուանք կը գտնուին ուր որ հողը շարժուն ու քրքրած է, և ուր որ ճճիներ որդեր շատ կան. ամառը օգը պարզ ու հաստատուն եղած ատենները գետերուն եզերքն ալ կ'ելլեն ու ճճիներ կը բռնեն, վարպետութեամբ մը անոնց մաշկը կը հանեն ու անանկ կ'ուտեն. բայց գիշեր ատեն ելլեն նէ՝ շատ անգամ իրենք կերակուր կ'ըլլան բուերուն:

Խլուրդը թշնամի մը տեսածին պէս՝ սուր ձայնով մը կը ճըլայ, ու կը սկսի բոլոր ուժովը դէմ դնել անոր՝ թաթերովն ու ակուաներովը. և թէպէտ գետնին տակը եղած ատենը հանդարտ ու

ԽԼԵՐԴ :

Հեզուկ կ'երևնայ , բայց դուրսը անանկ կատաղի կ'ըլլայ որ ինչուան իր ընկերներուն հետ կը կուռլաի : Բտենով խլըլորդ մը բռներ՝ ապակիէ անօթի մը տակ դրեր են , հետն ալ գորտ մը և իժ մը . խլըլորդը աս երկուքն ալ սպաններ ու մներնին ալ կերեր է :

Պարտէզներուն ու արտերուն շատ փնաս կ'ընէ խլըլորդը . հողանտայի մէջ 1742^{ին} այնչափ շատցեր է որ վարձուորին մէկը ինչուան հինգ վեց հազար խլըլորդ բռներ է : Արուսայի մէջ տեղ տեղ ասոր մորթն ալ բանի կը բերեն :

Խլըլորդը օրինակ կը բերուի ծածկադործ չար մարդկանց , որ ճմարտութե լըյսը չեն սիրեր ու չեն վայելեր :

Ուամկական ծուռ կարծիքներ ալ կան աս կենդանւոյս վրայ տեղ տեղ : Բոնց մէջ ամենէն հասարակը ան է որ կ'ըսուի թէ խլըլորդը ամենեւին աչք չունի , ու անոր համար միայն գետնին տակը կը կենայ : — Հին ատենը խլըլորդին փորոտիքը զննելով գուշակութիւն

ներ կ'ընեն եղեր . և Պլինիոս կ'ըսէ թէ ուրիշ զոհերուն փորոտեացը վըայ այնչափ վստահութիւն չէին ունենար՝ որչափ խլըլորդին . կ'երևնայ թէ աս աւելորդապաշտութեան մէկ պատճառն ալ խլըլորդին բոլորովին կոյր կարծուիլն է : — Քանի մը զօրութիւններ ալ կուտան ուամիկները խլըլորդին որ ամենեւին չկրնար ունենալ . օրինակի համար՝ կ'ըսեն . թէ որ մէկը ձեռքին մէջ խլըլորդ մը ձգմելով խղզէ , ու ան ձեռքովը տաք տաք շօշափէ մէկուն ծնօտը կամ փորը , ակուայի կամ փորու ցաւ ունի նէ՝ մէկէն կ'անցնի : — Խլըլորդին ոտքը թէ որ դափնիի տերեւի մը մէջ պլլես ու ձիուն բերանը դնես , ձին մէկէն կը ձգէ կը փախչի եղեր : Թէ որ ինչ և իցէ թունոյ բոյնին մէջը դնես , հաւկիթները կը փճանան : Թէ որ ջրին մէջ խլըլորդ մը եփես , ու անջրով սև ձին թրջես , շուտ մը կը ճերմրկնայ եղեր : Ավ որ պարզ խեղճով չհասկընար աս կարծիքներուն ստութիւնը , թող փորձով տեսնէ ու իմանայ :